

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Вадима Гетьмана

ОПАРІН Валерій Михайлович

УДК 336. 01 (477)

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ
(теоретико-методологічні аспекти)

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: заслужений діяч науки і техніки України,
доктор економічних наук, професор
Федосов Віктор Михайлович,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, завідувач кафедри фінансів

Офіційні опоненти: заслужений економіст України,
доктор економічних наук, професор
Полозенко Дмитро Васильович,
Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів
України, завідувач відділення
державної політики у сфері видатків бюджету

заслужений економіст України,
доктор економічних наук, професор
Мозговий Олег Миколайович,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
завідувач кафедри міжнародних фінансів

заслужений діяч науки і техніки України,
доктор економічних наук, професор
Крупка Михайло Іванович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач
кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту,
м. Київ

Захист відбудеться “ 16 ” червня 2006 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.02 у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 201.

Автореферат розісланий “ 15 ” травня 2006 р.

*Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, професор*

Поддєрьогін А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. Трансформація фінансової системи України у контексті поглиблення ринкових засад функціонування економіки потребує відповідного теоретичного підґрунтя. Фінанси відображають сукупність складних і суперечливих взаємовідносин у суспільстві. Усі дії суб'єктів фінансових відносин мають бути узгоджені як з позицій індивідуальних, так і суспільних інтересів. Це вимагає комплексного підходу до управління фінансами на основі формування в країні цілісної фінансової системи. Усі складові цієї системи – державні фінанси, фінансовий ринок, страхування, фінанси суб'єктів господарювання – мають функціонувати злагоджено і забезпечувати реалізацію завдань фінансової політики. Важливим при цьому є наявність у державі обґрунтованої та виваженої фінансової стратегії і тактики, що забезпечує цілеспрямований фінансовий вплив на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку.

У сучасній фінансовій науці сформувалися високорозвинені школи державних фінансів, фінансового ринку та фінансів підприємств. Вагомий внесок у теорію державних фінансів зробили такі відомі вчені, як Д.Бьюкенен, А.Вагнер, К.Віксель, Дж.М.Кейнс, Е.Ліндаль, А.Маршалл, Р.Масгрейв, А.Пігу, А.Пікок, П.Самуельсон, Е.Селігмен, Дж.Хікс, Д.Хьюмен, Г.Шмольдерс, К.Шоуп та багато інших. Серед досліджень у царині корпоративних фінансів та фінансового ринку виділяються роботи Г.Александера, Дж.Бейлі, З.Боді, Дж. Ван Хорна, Р.Вестерфілда, Г.Габбарта, Б.Джордана, Р.Колба, Г.Марковіца, М.Міллера, Р.Мертон, Ф.Модільяні, С.Росса, Ю.Фами, Д.Хьюмена, А.Шапіро, В.Шарпа, М.Шоулза й інших учених.

Теорії фінансів і проблемам окремих складових фінансової системи приділялося і приділяється багато уваги з боку вітчизняних та російських учених у дореволюційні часи, в радянський період та в умовах трансформації економіки й реструктуризації фінансової системи. Вагомим є науковий доробок О.М.Александрова, М.М.Алексєнка, В.Л.Андрущенко, О.М.Бірман, Б.Г.Болдирєва, М.Б.Богачев-ського, А.І.Буковецького, М.Х.Бунге, О.Д.Василика, І.П.Верби, Е.О.Вознесенського, А.І.Даниленка, Л.О.Дробозіної, В.П.Д'яченка, М.І.Крупки, І.К.Кулішера, І.О.Луніної, І.О.Лютого, Ф.О.Менькова, М.І.Мітіліно, О.М.Мозгового, Ц.Г.Огня, С.Я.Огородніка, І.Х.Озерова, Д.В.Полозенка, М.В.Романовського, М.І.Савлука, М.Г.Сичова, В.К.Сенчагова, А.М.Соколовської, В.М.Суторміної, В.Н.Твердохлебова, В.М.Федосова, Л.В.Ходського, С.І.Юрія, І.І.Янжула й багатьох інших науковців.

Актуальність теми дисертаційної роботи визначається двома чинниками. По-перше, проблематика фінансової системи у вітчизняній економічній науці поки що майже не досліджувалася. Відсутні чіткі її трактування, визначення складу, підходи до розбудови. Недостатньо уваги приділяється виявленню взаємозв'язків і взаємозалежностей у функціонуванні її окремих складових, що ускладнює управління даною системою в цілому. Не вирішеними в теоретичному і практичному плані залишаються питання визначення потенціалу фінансової системи, дискусійними є підходи до трактування фінансових ресурсів, обсяги яких характеризують фінансові можливості країни. При цьому необхідно враховувати, що результативність фінансової системи залежить не тільки від наявного потенціалу, а й від оптимального розміщення фінансових ресурсів, їх раціонального інвестування та ефективного використання. По-друге, ринкова трансформація економіки України потребує відповідної реструктуризації фінансової системи. Хоча на даний час фундаментальні засади її функціонування досить глибоко й всебічно реформовані, до кінця цей процес не завершено і в ньому залишається багато проблем. Головними з них є відсутність системності в проведенні реформ і нечітка визначеність з їх спрямуванням. Поки що відповідні дії й заходи у сфері фінансової політики мали переважно сегментарний характер – податкові та бюджетні реформи, вдосконалення функціонування фінансового ринку і страхування тощо – без належного координування зусиль. Усе це обумовлює необхідність розроблення концептуальних засад структурно-інтегрованої фінансової політики, що дозволить забезпечити системні перетворення у фінансовій системі України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри фінансів Київського національного еконо-

мічного університету за темами “Теорія і практика управління фінансами в умовах перехідної економіки” (номер державної реєстрації 0196U007509) та “Реструктуризація фінансової системи в умовах перехідної економіки” (номер державної реєстрації 0101I003065). Особистий внесок автора полягає у дослідженні теоретичних засад та практичних аспектів розбудови фінансової системи ринкового типу в нашій державі, визначенні засад її функціонування, завдань та напрямів реструктуризації у трансформаційний період.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є визначення засад розбудови та функціонування фінансової системи, механізмів узгодження інтересів окремих суб’єктів фінансових відносин і критеріїв оптимального співвідношення у розвитку окремих складових фінансової системи, а також обґрунтування концептуальних основ стратегії й тактики її реструктуризації у перехідній економіці з метою створення фінансових передумов для сталого економічного зростання.

Реалізація поставленої мети обумовила такі *завдання* дослідження:

- визначити теоретико-методологічні основи структуризації фінансової системи та засади її функціонування, установити взаємозв’язок між фінансовою моделлю суспільства та розбудовою фінансової системи;
- уточнити місце і роль фінансової системи в суспільстві та її потенційні можливості у реалізації економічної політики держави;
- визначити причини й прояви фінансових протиріч у суспільстві та способи їх врівноваження виходячи із необхідності досягнення збалансованого співвідношення між індивідуальним та суспільним споживанням;
- систематизувати інструментарій фінансового впливу на темпи і пропорції соціально-економічного розвитку країни;
- визначити засади оптимального розміщення фінансових ресурсів у реальному та фінансовому секторах економіки, уточнивши їх зміст, склад та сутнісні ознаки;
- визначити передумови і чинники розбудови в Україні раціональної бюджетної системи виходячи із необхідності впровадження засад бюджетного федералізму;
- обґрунтувати наукові основи формування ефективної податкової системи в нашій державі та розробити пропозиції щодо її удосконалення й узгодження з напрямами розвитку фінансової системи у цілому;
- узагальнити тенденції розвитку фінансового ринку та фінансів підприємств в Україні, визначити проблеми фінансового забезпечення потреб розвитку економіки і шляхи їх вирішення;
- визначити сутність, завдання і проблеми реструктуризації фінансової системи України в період ринкової трансформації економіки та передумови забезпечення системності реформ;
- оцінити вплив взаємовідносин України з міжнародними фінансовими інституціями на розвиток національної фінансової системи та обґрунтувати пропозиції щодо їх удосконалення;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення структурно-інтегрованої фінансової політики української держави у постперехідний період.

Об’єктом дослідження є фінансова система України як сукупність взаємозв’язаних сфер і ланок, що опосередковують процеси руху вартості ВВП і виступають основою забезпечення потреб соціально-економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є грошові відносини, що виникають у процесі здійснення розподілу і перерозподілу вартості ВВП, мобілізації, розміщення й використання фінансових ресурсів.

Методи дослідження. В основу дисертаційної роботи покладено загальнонаукові методи пізнання: діалектики й історизму – при виявленні закономірностей еволюції вчення про фінанси та фінансову систему; системного підходу – при визначенні засад структуризації й основ функціонування фінансової системи, встановленні характеру взаємозв’язків та взаємозалежностей між її окремими сферами і ланками, а також при систематизації засобів фінансового впливу на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку; аналогії і кількісного та якісного порівняння – при оцінюванні фінансових систем, заснованих на різних моделях фінансових відносин у суспільстві; аналізу і синтезу та графічних методів дослідження – у процесі аналізу ефективності фінансової системи України.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі і нормативні акти України, дані Держаного комітету статистики, Міністерства фінансів та Національного банку України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, статистика міжнародних економічних організацій і міжнародних фінансових інституцій, монографічна література та періодичні видання країн світу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад функціонування фінансової системи та напрямів стратегії й тактики її реструктуризації у період ринкової трансформації економіки України. Основні положення, що формують наукову новизну дослідження, полягають у такому:

уперше:

- визначена сутність фінансових протиріч та обґрунтовані способи і механізми їх розв’язання виходячи з урівноваження інтересів усіх суб’єктів фінансових відносин, передусім на основі формування у фінансовій системі демократичного механізму стримувань і противаг;

- виділено типи та визначені ознаки фінансових моделей суспільства за послідовністю й пропорціями розподілу ВВП, які є основою формування внутрішніх пропорцій у розвитку фінансової системи;

- запропоновано у складі міжнародних фінансів виділяти глобальні (глобалізовані) фінанси, функціонування яких забезпечують міжнародні фінансові інституції;

- визначено три показники, що характеризують ресурсний потенціал фінансової системи – обсяги нетто-, бруто- та продуктивних фінансових ресурсів;

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування завдань функціонування фінансової системи у контексті забезпечення відтворювального процесу, розподілу й перерозподілу вартості виробленого ВВП та здійснення фінансового контролю;

- визначення концептуальних засад стратегії розбудови фінансової системи України, заснованої на впровадженні фінансової моделі, яка властива країнам із соціально-орієнтованою ринковою економікою;

- оцінка потенціалу фінансової системи України та визначення шляхів його нарощування;

- визначення наукових основ розбудови податкової системи України у контексті забезпечення збалансованого й ефективного функціонування фінансової системи;

- обґрунтування фінансової стратегії української держави, спрямованої на зміцнення потенціалу фінансової системи й оптимізацію пропорцій між суспільним та індивідуальним споживанням;

удосконалено:

- визначення принципів побудови бюджетної системи в Україні та обґрунтування розширення автономності місцевих бюджетів на основі впровадження в Україні засад бюджетного федералізму;

- засади використання бюджетних коштів інвестиційного спрямування на основі формування відокремленого бюджету розвитку;

- трактування принципів формування податкової системи, оподаткування і податкової політики;

- визначення податкового навантаження на економіку України та суб’єктів підприємництва з виділенням прямої, опосередкованої, супутньої та прихованої складової.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій щодо формування потужної, збалансованої й ефективно фінансової системи України, напрямів її реструктуризації та у визначенні концептуальних засад фінансової стратегії нашої держави, спрямованої на забезпечення прискореного економічного зростання.

Запропоновані в роботі рекомендації були використані при підготовці Послань Президента України до Верховної Ради України:

- стосовно оптимізації характеру і форм взаємовідносин України з міжнародними фінансовими організаціями – у Посланні “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році”,

розділ “Україна і міжнародні фінансові інституції” (довідка Адміністрації Президента України № 4/1–04/20 від 11.09.2001 р.);

– щодо реструктуризації та розвитку фінансової системи України у постперехідний період – у Посланні “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”, розділ “Підсумки соціально-економічного розвитку України у 2002 році та завдання на 2003 рік”, підрозділ 5 “Суперечності фінансової сфери” (довідка Адміністрації Президента України № 5/1–5/16 від 4.06.2003 р.).

Пропозиції щодо активізації ролі бюджету у реалізації політики економічного зростання використовувалися у Комітеті Верховної Ради України з питань бюджету при підготовці Основних напрямів бюджетної політики України на 2004 і 2005 роки, а пропозиції щодо удосконалення бюджетного устрою та формування ефективної бюджетної системи опрацьовуються у процесі підготовки змін до Бюджетного кодексу України (довідка Комітету з питань бюджету Верховної Ради України № 06-9/14 від 30.12.2005 р.).

Теоретичні положення, які викладено у дисертації, розширюють і вдосконалюють знання відносно сутності фінансової системи й узгодженості процесів її функціонування. Вони упроваджені в навчальний процес при викладанні дисциплін “Фінанси”, “Бюджетна система”, “Податкова система” та були використані у виданому навчальному посібнику “Фінанси (загальна теорія)” (довідка Київського національного економічного університету від 15 листопада 2005 р.).

Науково-практичні висновки і пропозиції, що сформульовані у дисертації, дають можливість підвищити ефективність функціонування фінансової системи на основі, з одного боку, забезпечення більш повної мобілізації наявних у суспільстві фінансових ресурсів та збалансованого їх розміщення в реальному й фінансовому секторах економіки, та, з іншого боку, оптимізації розподільно-перерозподільних відносин у суспільстві.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою здобувача. Автором зроблено внесок у розроблення теоретичних та практичних засад розбудови фінансової системи, проведене комплексне дослідження її сучасного стану в Україні та обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності її функціонування. Усі висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, одержані автором особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на наукових конференціях:

- всесоюзній науково-практичній конференції “Перебудова фінансово-кредитної системи та посилення її впливу на підвищення ефективності виробництва” (м. Москва, 27 лютого – 1 березня 1990 р.);
- міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародний бізнес: теорія та українська практика” (м. Київ, 24–25 жовтня 1996 р.);
- науково-практичній конференції “Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки” (м. Луцьк, 19–20 травня 1997 р.);
- міжнародній науково-практичній конференції “Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 30–31 травня 2003 р.);
- всеукраїнській науково-практичній конференції “Фінансово-кредитна система України: проблеми та шляхи їх вирішення” (м. Дніпропетровськ, 22 березня 2004 р.);
- всеукраїнській науково-практичній конференції “Фінансова система України: становлення та розвиток” (м. Острогож, 22–23 квітня 2005 р.);
- всеукраїнській науково-практичній конференції “Особливості формування місцевих бюджетів в умовах реформування бюджетної системи України” (м. Київ, 9 грудня 2005 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 38 наукових працях загальним обсягом 78,7 др. арк., що належать безпосередньо автору, з яких індивідуально написаних 14 праць обсягом 39,0 др. арк. У складі публікацій: 2 монографії, з яких одна одноосібна обсягом 15,6 др. арк., та розділи у колективній монографії загальним обсягом 9,4 др. арк.; 22 статті у фахових наукових виданнях загальним обсягом 14,7 др. арк. (автору належить 11,5 др. арк.); 14 в інших виданнях загальним обсягом 42,2 др. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел. Робота викладена на 385 сторінках, що містять 15 таблиць на 9 сторінках та 18 рисунків на 8 сторінках. Список використаних джерел включає 234 найменування і займає 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та її важливість для вирішення завдань соціально-економічного розвитку України, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет та методи, а також сформульовані положення, які характеризують наукове і практичне значення роботи.

У розділі 1 **“Теоретичне підґрунтя формування фінансової системи”** на основі дослідження фінансів як важливої складової інституціональної структури суспільства визначено сутність та засади структуризації фінансової системи.

Методологічною основою дослідження проблематики фінансової системи є вчення про фінанси та їх роль у суспільстві. Склад цієї системи визначається сукупністю фінансових відносин, що мають різноманітні й багатогранні форми прояву і опосередковують рух вартості ВВП. У сучасній фінансовій науці сформувалося п'ять основних напрямів, які розвиваються дещо відокремлено один від одного – теорії державних (публічних) фінансів, фінансів підприємницьких структур, страхування, міжнародних фінансів та фінансового ринку. Оскільки засади функціонування окремих складових фінансів суттєво різняться, у західній фінансовій науці їх досліджують і вивчають переважно як самостійні сфери, не пов'язуючи між собою у єдине ціле. Як вказують, наприклад, Е.Фама та М.Міллер “мотивації функціонування державних фінансів і фінансів приватного сектору до такої міри різняться між собою, а між приватним і колективним секторами така величезна дистанція, що вони не можуть мати спільного визначення, хоч і ті, і другі можна інтерпретувати як науку про ефективне розміщення (алокацію) іманентно обмежених ресурсів між конкуруючими застосуваннями з метою забезпечення потреб суспільства в благах і послугах”¹. До цього можна додати, що державні фінанси та фінанси підприємств – це теж свого роду конкуруючі за ресурси сфери.

Дослідження проблематики фінансової системи засвідчує, що її необхідно розглядати у двох зрізах – за змістовим наповненням та інституціональною будовою. Структуризація за змістовим наповненням засновується на виокремленні її складових, виходячи із специфічності форм фінансових відносин, на що вказують цитовані вище автори. Це відображення об'єктивної сторони сутності фінансової системи. Інституціональна її будова характеризується сукупністю фінансових органів та інституцій, які забезпечують функціонування даної системи. Хоча інституціональна структура ґрунтується на об'єктивних закономірностях, усе ж вплив на неї суб'єктивних чинників є досить відчутним, що і є основою певних відмінностей у будові фінансових систем різних країн світу.

У західній фінансовій науці переважає трактування фінансової системи у контексті функціонування фінансового ринку. Наприклад, З.Боді та Р.Мертон характеризують фінансову систему як “сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система включає ринки акцій, облігацій та інших фінансових інструментів, фінансових посередників (таких як банки і страхові компанії), фірми, що пропонують фінансові послуги (наприклад, фінансово-консультаційні компанії), і органи, які регулюють діяльність усіх цих установ”². Але існують й інші підходи. Зокрема, П.Роуз і Д.Фрейзер розглядають її досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду³.

¹ Fama E.F., Miller M.H. The Theory of Finance. – New York etc.: Holt, Rinehart and Winston, 1972. – P. 1.

² Боді З., Мертон Р. Финансы: Пер. с англ.: Учеб. пособ. – М.: Вильямс, 2000. – С. 38.

³ Rose P., Fraiser D. Financial Institutions. – Plano, Texas: Business Publication, 1988. – P. 6.

У вітчизняній літературі фінансова система розглядається досить широко – як сукупність сфер і ланок, що характеризуються специфічними формами й методами фінансових відносин, які мають відповідне законодавче та організаційне забезпечення. Водночас єдиної точки зору щодо її складу немає. Пропонується розглядати структуру фінансової системи за рівнями економіки. Національна фінансова система включає на мікрорівні фінанси суб'єктів господарювання, а на макрорівні – державні фінанси, страхування і фінансовий ринок. На рівні світового господарства формуються міжнародні фінанси. Така структуризація складає надійне підґрунтя для формування цілісної системи та дозволяє організувати логічну й завершену структуру управління фінансовою системою як кожної країни, так і світового співтовариства в цілому.

Функціонування фінансової системи завжди пов'язане з наявністю та необхідністю вирішення протиріч між окремими суб'єктами. На цю властивість фінансів звертається увага досить давно. Так в “Енциклопедичному словнику” Ф.Брокгауза та І.Ефрона вказується: “Люди мають різні інтереси, що накладають свій відбиток на зміст фінансових інститутів, унаслідок чого останні не відрізняються логічною злагодженою”¹. Однак в українській фінансовій літературі наразі цьому аспекту фінансів не приділяється належної уваги. Суперечливість фінансових відносин є досить складним явищем, адже водночас інтереси всіх їхніх суб'єктів мають і значною мірою узгоджений характер – усі зацікавлені у зростанні ВВП, однак на першому плані завжди стоять власні інтереси, власні доходи. При цьому фінансові протиріччя виникають як на мікро-, так і на макрорівні в усіх стадіях відтворювального процесу – в розподілі, перерозподілі та обміні.

Фінансові протиріччя розподілу на мікрорівні вирішуються переважно на основі ринкових механізмів. Якщо власники незадоволені отримуваними прибутками, то вони просто переведуть свій капітал в інші підприємства, галузі чи території. Коли ж держава не хоче цього допустити, то вона намагатиметься подібним явищам протидіяти як фінансовими засобами врівноважувальної політики – державні трансферти, податкові пільги (зворотні трансферти) тощо, так і, у крайньому разі, адміністративними обмеженнями. У випадку, коли наймані працівники незадоволені рівнем оплати праці, вони або спробують вирішити цю проблему з роботодавцем, або мають шукати інше місце роботи з оплатою, яка б відповідала (на їх думку) їхнім здібностям та віддачі. Безумовно, що подібний механізм вирішення фінансових протиріч може працювати тільки в умовах, по-перше, розвинених ринків капіталів та праці, а по-друге, економічної стабільності.

Набагато складнішими є фінансові протиріччя на макрорівні, оскільки тут до попередніх учасників додається держава, яка доповнює механізми ринкового саморегулювання засобами регуляторної політики. Основними на цьому рівні є протиріччя перерозподілу, який не має таких чітких критеріїв, як розподіл (за вкладом кожного суб'єкта), та не допускає зазвичай прямої взаємодії (як в обміні) двох суб'єктів – донора і реципієнта, оскільки між ними є певний посередник – держава, що формує бюджет чи цільовий фонд. Узгодження протиріч цієї стадії досягається шляхом установлення справедливого, з погляду усього суспільства, принципу перерозподілу – між працездатними громадянами і тими, хто з об'єктивних причин не може забезпечити себе самостійно. Головне завдання при цьому полягає у тому, щоб перерозподіл не створював утриманської психології в суспільстві в одних його членів і не підривав стимулів до продуктивної діяльності в інших.

Об'єктивний характер фінансових протиріч обумовлює необхідність створення у фінансовій системі відповідних механізмів їх узгодження. Демократичне суспільство й ринкова економіка засновуються на свободі вибору, але ця свобода, що базується на наявності конкурентного середовища і незаперечних правах громадян та підприємницьких структур, не є безмежною. По-перше, є законодавство, у тому числі й фінансове, що певним чином регламентує життєдіяльність суспільства, економічне середовище і функціонування фінансової системи. Однак покладати надії виключно на законодавчі важелі регламентування фінансових відносин безпідставно. Весь досвід реформ у країнах з перехідною економікою, у тому числі й в Україні, переконливо засвідчує: романтичні сподівання на те, що прийняття правильних, справедливих і прозорих законів вирішить усі проблеми формування дієздатної фінансової системи та демократичного суспільства, виявились

¹ Энциклопедический словарь. т. XXXV^A. – С-Петербург: Акц. общ. Брокгауз – Эфрон, 1902. – С. 868.

безпідставними. По-друге, є фінансовий контроль, який засновується на досить потужному апараті. Але, якщо ті чи інші суспільні інтереси, відображені у законах, не збігаються з індивідуальними устремліннями, то ніякий контроль не допоможе – закони будуть обходити і порушувати. З цього стає зрозумілим, що, по-третє, у фінансовій системі має діяти механізм внутрішнього урівноваження інтересів окремих суб'єктів, який засновується на властивій демократичному суспільстві системі стримувань і противаг. Саме це робить той чи інший фінансовий вибір не спонтанним та хаотичним, не примусовим і безальтернативним, а усвідомленим й цілеспрямованим.

Розділ 2 **“Теоретико-методологічні засади функціонування фінансової системи”** присвячено дослідженню механізмів взаємодії окремих складових фінансової системи та інструментарію фінансового впливу на соціально-економічний розвиток.

Фінансова система безпосередньо взаємозв'язана з відтворювальним процесом. З одного боку, через неї відбувається забезпечення процесу виробництва ВВП, а з іншого – розподіл та перерозподіл його вартості (рис. 1).

Рис. 1. Організація функціонування фінансової системи

Функціонування фінансової системи, що засновується на кругообігу фінансових ресурсів, спрямоване на створення сприятливих умов для суспільного виробництва. При цьому завдання фінансової системи обумовлюються функціями фінансів: відтворювальною (фінансове забезпечення безперервності суспільного виробництва), розподільною (опосередковування розподілу і перерозподілу вартості ВВП) та контрольною (здійснення контролю за діяльністю суб'єктів фінансових відносин у процесі руху грошових потоків).

У контексті реалізації відтворювальної функції фінансова система має забезпечити мобілізацію та оптимальне розміщення фінансових ресурсів, способи їх переміщення у часі і просторі, ліквідність та управління ризиками, формування інформаційної підтримки. Основними інституціями фінансового ринку, що забезпечують мобілізацію фінансових ресурсів, є установи кредитної системи та інститути спільного інвестування, страхові компанії й пенсійні фонди, які формують конкурентне середовище у боротьбі за сфери їх залучення та напрями інвестування. Ця конкуренція створює надійне підґрунтя для забезпечення оптимальних пропорцій розміщення ресурсів. Водночас на ці пропорції впливає і фінансова та регуляторна політика держави, що реалізується фіскальними й монетарними засобами, які використовують у своїй діяльності Міністерство фінансів, центральний банк, органи регулювання фінансового та страхового ринків. Забезпечення переміщення фінансових ресурсів у просторі й часі реалізується через вказані вище інституції фінансового ринку, а також організаторів торгівлі на ньому – фондові біржі та торговельно-інформаційні системи. Важливу роль відіграють спеціалізовані фінансові інституції – розрахунково-клірингові центри, лізингові і факторингові компанії тощо. Забезпечення ліквідності та управління ризиками відносно суб'єктів господарювання покладається на комерційні банки і небанківські кредитні установи, інвестиційних керуючих, страхові, лізингові, факторингові і форфейтингові та інші компанії. Відносно їх самих ці функції виконують уповноважені державні органи. Формування інформаційної підтримки для споживачів інформації, контролюючих і регулюючих органів дозволяє сформувати прозору й керовану фінансову систему, забезпечувати раціональний, цілеспрямований та ефективний рух фінансових ресурсів. У реалізації цієї функції провідна роль належить як емітентам, що мають розкривати відповідну інформацію, так і фондовим біржам, торговельно-інформаційним системам, інформаційним та рейтинговим агенціям.

Розподільна функція фінансів передбачає насамперед алокацію ресурсів між приватним і державним секторами, здійснення справедливого розподілу доходів у суспільстві та наступного їх перерозподілу з метою усунення дисбалансів, викликаних недоліками ринкових механізмів, а також використання засобів фінансового впливу на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку. Алокація ресурсів між приватним та державним секторами реалізується насамперед через державні фінанси – бюджет та фонди цільового призначення – за допомогою податкової сис-

теми і державних трансфертів. Забезпечення справедливого розподілу доходів здійснюється на мікрорівні шляхом установлення оптимальних пропорцій між прибутком і заробітною платою, а перерозподіл доходів відбувається через державні фінанси. У процесі розподільних і перерозподільних відносин здійснюється не тільки формування доходів окремих суб'єктів, а й вплив на різні сторони їх діяльності. З метою забезпечення цього впливу у фінансовій системі має бути сформована сукупність форм і методів, інструментів та важелів фінансового впливу на розвиток суспільства. Основна частина фінансового інструментарію державного впливу концентрується в бюджеті та в банківській системі.

Реалізація контрольної функції фінансів пов'язана з формуванням надійної інформаційної бази та створенням відповідної сукупності органів фінансового контролю. Формування інформаційної бази досягається на основі фінансового обліку та звітності, забезпечення їх прозорості, достовірності й доступності в межах, передбачених законодавством. Це є головною передумовою формування інформаційної підтримки при мобілізації та розміщенні ресурсів. Інфраструктура фінансового контролю, яка включає органи і державного (урядового та парламентського), і відомчого (у державному секторі), і незалежного, і громадського контролю, не повинна допускати втаємничення фінансової інформації та фінансових операцій (за винятком приватних, що пов'язані з комерційною таємницею).

Характер функціонування фінансової системи значною мірою залежить від типу фінансової моделі, яка являє собою організацію фінансових відносин у суспільстві з позицій фінансового забезпечення відтворювального процесу й установлення пропорцій між індивідуальним та суспільним споживанням. Виділення типів моделей здійснюється за двома ознаками: за послідовністю (з позиції участі держави) розподілу ВВП та за рівнем його державної централізації.

За послідовністю розподілу ВВП виділяється два типи моделей – ринкової й адміністративної економіки. Їх розглядають виходячи з розподілу новоствореної вартості – національного доходу. В умовах адміністративної економіки переважна його частина одразу централізувалася в бюджеті державою як монопольним власником засобів виробництва, тоді як у ринковій економіці першочергові права на нього належать тим, хто його створює. За рівнем державної централізації ВВП у рамках фінансової моделі ринкової економіки умовно можна виділити три основні типи моделей: американську (незначна централізація – 25-30%), західноєвропейську (поміркована централізація – 35-45%) та скандинавську (досить висока централізація – 45-55%).

Відмінності в наповненні цих моделей обумовлюються економічною доктриною країни, яка визначає стратегію її економічного розвитку. Суттєву роль відіграє чинник соціальної політики, яку реалізує держава: всеохопні гарантії усім громадянам – скандинавська модель (так званий “шведський соціалізм”); вибіркова допомога тим, хто її вкрай потребує – американська модель; поєднання державних гарантій із платними послугами і розвиненою системою соціального страхування – західноєвропейська модель (соціально орієнтована ринкова економіка). Кожна з цих моделей має свої переваги і недоліки, формуючи певну систему інтересів у суспільстві. Для України вкрай важливо визначитися, яка модель їй найбільш адекватна і буде сприяти розвитку суспільства. Виходячи з проведеного аналізу, можна стверджувати, що це західноєвропейська модель.

Реалізація у процесі функціонування фінансової системи окремих напрямів державної політики засновується на використанні фінансового інструментарію впливу на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку. Завдяки досягненням фінансової теорії та практики вироблені надійні й ефективні засоби впливу на соціально-економічний розвиток та сформовано належне організаційне забезпечення, що дозволяє раціонально їх використовувати. Головна мета фінансових інструментів полягає в тому, щоб не допускати зародження, а тим більше, загострення проблем. Це, у свою чергу, можливе за наявності в державі чіткої та обґрунтованої фінансової стратегії розвитку. Без цього у використанні фінансових інструментів спостерігається певна неефективність і неузгодженість, що теж є однією з негативних рис у розвитку національної фінансової системи.

У розділі 3 **“Фінансове забезпечення функціонування мікроекономіки в Україні”** досліджені проблеми визначення, розміщення та ефективного використання фінансових ресурсів.

Перспективи економічного розвитку кожної країни залежать від її ресурсного потенціалу. Важливе місце в ньому належить фінансовим ресурсам. На даний час визначення сутності і складу фінансових ресурсів засновано переважно на розширеному їх трактуванні, що створює ілюзію наявності начебто досить значного фінансового потенціалу. Розуміння фінансових ресурсів як усіх грошових коштів, що використовуються для забезпечення різноманітних потреб, досить часто веде до так званого “проїдання” капіталу, тобто його використання як звичайних доходів. На нашу думку, виходячи з проведеного дослідження механізму функціонування фінансової системи, фінансові ресурси слід розглядати як суму коштів, що забезпечують процес суспільного виробництва. При цьому доцільно розрізняти початкові ресурси – кошти, спрямовані в основний та оборотний капітал при створенні підприємства, та ресурси, що перебувають в обороті у певний період. Такий підхід, з одного боку, дозволяє трактувати фінансові ресурси як явище, що споріднене з капіталом, а з іншого – дає можливість провести чітку межу між ними і капіталом. По-перше, сума фінансових ресурсів, що перебуває в обороті і має грошову форму, практично завжди менша капіталу, бо певна його частина матеріалізується в основних засобах. По-друге, з одного боку, не вся сума капіталу виконує функції фінансових ресурсів – забезпечення процесу виробництва, бо може бути у непрацюючому стані, а з іншого – не всі фінансові ресурси набувають форми капіталу.

Виділення дефініції “фінансові ресурси”, потребує визначення головних ознак, які дозволяють чітко відрізнити їх від інших споріднених фінансових явищ (доходи, грошові надходження, грошові кошти, грошові фонди). Вважаємо, що такими ознаками є цільове призначення (фінансове забезпечення потреб відтворення виробництва на основі постійного кругообігу) та характер використання (можливості передавання від одного суб’єкта до іншого на засадах торгівлі ними). Відповідно, сума фінансових ресурсів залежно від прав володіння та розпорядження ними включає як власні, так і запозичені та залучені ресурси, які відбивають процеси їх перерозподілу. Тому загальна маса фінансових ресурсів може мати різні виміри. Доцільно використовувати три показники, що характеризують їх: бруто-ресурси ($P_{\text{бр}}$); нетто-ресурси ($P_{\text{нт}}$); продуктивні ресурси ($P_{\text{пр}}$).

Маса **бруто-ресурсів** відображає їх оборот і включає загальну суму ресурсів, що *використовуються* всіма суб’єктами підприємництва – виробниками товарів та послуг (i), котрі входять до нефінансового сектора економіки, а саме власних ($PВ_i$), запозичених ($РП_i$) і залучених ($PЗ_i$):

$$P_{\text{бр}} = \sum_{i=1}^n (PВ_i + РП_i + PЗ_i) \quad (1)$$

Обсяг **нетто-ресурсів** відображає *висхідну* масу реально наявних у суспільстві ресурсів. Він включає суму власного капіталу вказаних вище суб’єктів підприємництва і комерційних банків ($PВ_j$) та кошти, що залучені банками від фізичних осіб ($РП_{\text{н}j}$):

$$P_{\text{нт}} = \sum_{i=1}^n PВ_i + \sum_{j=1}^m (PВ_j + РП_{\text{н}j}) \quad (2)$$

Найбільш складним для визначення є показник **продуктивних** ресурсів, який характеризує ту їх масу, що *може використовуватись* виробниками товарів та послуг у їх продуктивній діяльності. Сума ресурсів, що перебуває у розпорядженні цих суб’єктів, не є їх загальною масою. По-перше, з одного боку, значну частину ресурсів банків становлять розміщені у них фінансові ресурси підприємств. Однак, з іншого боку, ці ресурси працюють як на їх власників, так і на всю економіку, а тому цілком обґрунтовано можуть бути враховані двічі. По-друге, при визначенні продуктивних ресурсів слід виключати непрацюючий капітал підприємств ($РН_i$) та враховувати тільки кредитні й інвестиційні ресурси комерційних банків ($РК_j$), тобто ту частину їх ресурсів, що може спрямовуватись у нефінансовий сектор економіки:

$$P_{\text{пр}} = \sum_{i=1}^n (PВ_i - РН_i) + \sum_{j=1}^m РК_j \quad (3)$$

Обсяги кредитних та інвестиційних ресурсів банків визначаються як різниця між загальним обсягом їх ресурсів (P_j) і сумою залишків коштів у касі та на кореспондентських рахунках ($З_j$), ре-

зервів (Рез_j), вкладень у державні цінні папери (ЦПД_j) та торгові валютні операції (ТВО_j) і міжбанківських кредитів (МБК_j):

$$PK_j = P_j - (Z_j + Рез_j + ЦПД_j + ТВО_j + МБК_j) \quad (4)$$

Обсяг продуктивних ресурсів характеризує як масу висхідних нетто-ресурсів, так і продукуючі можливості банків. У зв'язку з цим відношення обсягу продуктивних ресурсів до нетто-ресурсів може слугувати своєрідним коефіцієнтом продуктивної функції банківської системи.

Провідну роль у мобілізації та розміщенні фінансових ресурсів відіграють банківська система та ринок цінних паперів. На даний час в Україні більш вагомим сегментом є кредитний ринок, потенціал якого за показником бруutto-ресурсів характеризується даними, наведеними в табл. 1. З них видно, що ресурсний потенціал банківської системи України, хоча і зростає в останні роки досить стрімко, все ще залишається обмеженим – на початок 2006 р. близько 24–25 млрд євро. Водночас відбулися позитивні зміни у структурі ресурсного потенціалу комерційних банків України. Насамперед, змінилися пропорції між власними і залученими ресурсами: у 1995 р. – 28% : 72%, у 2005 р. – 12% : 88%. Важливим позитивним моментом структурних змін у складі ресурсної бази стало вдосконалення структури залучених ресурсів, серед яких на початок 2006 р. депозитні вклади фізичних осіб досягли 55%, тоді як усього десять років тому вони складали 14%. Це, з одного боку, характеризує зростання обсягів нетто-ресурсів, а з іншого, є свідченням того, що в Україні поступово починають працювати ринкові механізми залучення заощаджень громадян у господарський оборот та відновлюється довіра до банківської системи, без якої немислиме нормальне функціонування фінансової системи.

Таблиця 1

Динаміка ресурсів комерційних банків України, млрд грн*

Види ресурсів	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Власні ресурси	1,67	2,17	2,75	2,55	3,42	3,64	5,12	6,68	8,29	12,87	18,28
у тому числі:											
– статутний капітал	0,54	1,10	1,64	2,10	2,91	3,67	4,58	6,00	8,12	11,61	16,11
– чистий прибуток	1,13	1,07	1,11	0,45	0,51	– 0,03	0,53	0,68	0,17	1,26	2,17
Залучені ресурси	4,29	5,14	6,36	8,28	12,16	18,74	25,68	37,71	61,62	82,96	132,74
у тому числі:											
– кошти підприємств	3,67	3,91	4,05	5,16	7,84	11,96	14,34	18,41	29,22	41,35	59,54
– вклади населення	0,62	1,23	2,31	3,12	4,32	6,78	11,34	19,30	32,40	41,61	73,20
Рефінансування НБУ	0,35	0,47	0,83	0,51	0,50	0,43	0,56	0,91	1,76	3,63	0,45
УСЬОГО	6,31	7,78	9,94	11,34	16,08	22,81	31,36	45,30	71,67	99,49	151,47

*Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2006. – №2. – С. 62-63, 116, 119-121, 166.

Основним напрямом розміщення ресурсів є кредитна діяльність. У її складі домінуючу роль відіграють кредитні вкладення в економіку, які досить стрімко зростають. Так, у 2002 р. обсяги виданих кредитів в економіку порівняно з 1999 р. зросли на 48%, а зафіксований приріст ВВП склав 5,2%. У 2004 р. ці показники становили відповідно 31% і 12,1%, а в 2005 р. – 62% і 2,4%. Але до кінця не вирішеною проблемою на ринку банківського кредитування залишається досить високий рівень процентних ставок – за даними банківської статистики на кінець 2005 р. середньозважена річна ставка складала 14,6%. Це обумовлюється різними чинниками об'єктивного характеру, у тому числі відсутністю повноцінного конкурентного середовища, який формує ринок цінних паперів.

Динаміка розвитку іншого сегмента фінансового ринку – ринку цінних паперів – теж має стійку тенденцію зростання. Якщо в 2000 р. обсяг річної емісії акцій становив 15,5 млрд грн, то в

2004 р. – 28,3 млрд грн. Сумарний обсяг зареєстрованих на кінець 2004 р. випусків досяг 127,6 млрд грн, що становить відчутну величину для нашої країни. Для порівняння, обсяг кредитних вкладень в економіку на кінець цього року дорівнював 88,6 млрд грн. На перший погляд, це свідчить про зіставність значення даних сегментів фінансового ринку. Але це не так, оскільки ринок цінних паперів протягом усього періоду його становлення і розвитку характеризується майже тотальною закритістю, що видно з наведеного графіка (рис. 2). За таких умов не можуть повною мірою реалізовуватися його основні системні завдання, пов'язані з мобілізацією фінансових ресурсів. Зведена майже нанівець роль фондових бірж, які забезпечують прозорість функціонування ринку цінних паперів та формування інформаційної підтримки у процесах інвестування.

Рис. 2. Динаміка структури ринку цінних паперів за організацією торгівлі

Відчутну роль у сприянні економічному зростанню відіграло збільшення обсягів внутрішніх фінансових ресурсів підприємств. Дані, що характеризують їх динаміку у період макроекономічної стабілізації та зростання ВВП, наведені в табл. 2. Незважаючи на позитивну динаміку, проблем із фінансовим забезпеченням потреб економічного зростання ще досить багато і вони потребують особливої уваги. Насамперед досить неоптимальним залишається співвідношення між власними та позиченими ресурсами, хоча при цьому спостерігається тенденція до поступового зростання питомої ваги банківських кредитів у фінансовому забезпеченні потреб підприємств – якщо у 1995 р. вона складала 4%, то в 2004 р. – 13%.

Таблиця 2

Динаміка внутрішніх фінансових ресурсів підприємств в Україні* (млрд грн)

Види ресурсів	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Оборотні кошти</i>										
- сума	68,6	101,4	133,4	190,4	252,5	321,7	379,6	432,0	520,7	617,1
- приріст (%)	х	48	32	43	33	27	18	14	21	19
<i>Амортизаційні відрахування</i>										
- сума	0,5	2,2	5,6	6,8	8,6	16,4 ⁺	15,6 ⁺	14,3 ⁺	17,2 ⁺	17,9 ⁺
- приріст (%)	х	340	155	21	26	91	-5	-8	20	4
<i>Прибуток</i>										
- сума	18,8	14,4	13,9	3,4	7,4	13,9	18,7	14,6	19,4	44,6
- приріст (%)	х	-23	-3	-76	118	20	35	-22	33	230
Усього										
- сума	87,9	118,0	152,9	200,6	268,5	352,0	413,9	460,9	557,3	679,6
- приріст (%)	х	34	30	31	34	31	18	11	21	22

*Джерело: розраховано за даними статистичного щорічника України за відповідні роки / Держкомстат України. – К.: Техніка. (⁺Оцінка автора)

У розділі 4 **“Бюджетно-податкові проблеми фінансової системи України”** досліджені передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи і наукові засади формування та вдосконалення податкової системи.

Ефективність функціонування бюджетної системи визначається багатьма об'єктивними й суб'єктивними чинниками. Об'єктивні відображають стан економічної та фінансової системи в цілому і характеризуються насамперед обсягом виробленого ВВП та наявних фінансових ресурсів, а суб'єктивні полягають у законодавчо встановлених засадах побудови бюджетної системи, серед яких визначальна роль належить принципам, що характеризують співвідношення окремих бюджетів у загальній системі. Принципи побудови бюджетної системи, які встановлені Бюджетним кодексом України (єдності, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності і прозорості, відповідальності учасників бюджетного процесу), як засвідчує аналіз їх змісту, являють собою скоріше вимоги до бюджетного процесу і його учасників, ніж принципи. Наприклад, принцип справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами є не тільки необґрунтованим, а й таким, що суперечить і суті

ринкової економіки, і засадам функціонування фінансової системи. Адже розподіл вартості ВВП здійснюється на мікрорівні, а через бюджет проводиться територіальний, галузевий і соціальний перерозподіл. Не можна погодитись і з трактуванням у Бюджетному кодексі принципу публічності та прозорості – прийняття державного та місцевих бюджетів органами законодавчої і представницької влади. Аналогічні критичні зауваження є й до інших принципів побудови бюджетної системи, визначених Бюджетним кодексом.

Розбудова ефективної бюджетної системи наразі вкрай важлива для України. Реально існують два альтернативні підходи – встановлення або єдності всіх бюджетів, або їх автономності. Принцип *єдності*, на нашу думку, означає, що всі складові бюджетної системи складають у сукупності єдиний (зведений) бюджет, який затверджується і виконується в загальному обсязі. Єдність бюджету забезпечується єдиною дохідною базою всіх бюджетів та єдиною системою видатків бюджету. Виділений нами принцип *автономності* у побудові бюджетної системи передбачає, що кожний бюджет, який входить до її складу, є відносно відособленою і самостійною ланкою. На відміну від задекларованого у Бюджетному кодексі принципу самостійності, він означає автономне управління кожним бюджетом і відсутність прямого перерозподілу коштів між бюджетами. Такий підхід до бюджетної системи тісно пов'язаний з поняттям “бюджетний федералізм”, що розглядається як “законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної соціально-економічної і політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної і суспільної солідарності”¹. У цьому контексті ми погоджуємося з думкою В.М.Федосова і В.Л.Андрущенка, що подальший розвиток бюджетної системи України має ґрунтуватися саме на засадах бюджетного федералізму.

З даних, що характеризують динаміку структурних змін у бюджетній системі України за рівнями адміністративно-територіального поділу (табл. 3), видно посилення рівня централізації державних коштів у центральному бюджеті, що пов'язано з розвитком механізмів бюджетного вирівнювання – на даний час понад 90% усіх місцевих бюджетів є дотаційними. Причому дотації вирівнювання і обласним, і районним, і бюджетам міст надаються саме з Державного бюджету України. Таке бюджетне вирівнювання перетворилося практично у суцільну зрівнялівку. Однак якщо тактично система бюджетного вирівнювання в Україні може бути виправдана, то стратегічно вона безглузда: наслідки – фінансові дисбаланси – без усунення причини цього явища можуть бути нескінченними. Вважаємо, що настав час розробити програму регіонального фінансового вирівнювання в Україні. Ця програма має бути спрямована на вирівнювання фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, тобто має охоплювати всю фінансову систему, а не тільки бюджет. Відповідно, основним її інструментом мають стати субвенції інвестиційного спрямування.

Таблиця 3

Динаміка структури бюджетної системи України (%)

[illegible]

¹ Бюджетний менеджмент: Підручник / В.Федосов, В.Опарін, Л.Сафонова та ін.; За заг. ред. В.Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 649-650.

– республіканський бюджет Криму, обласні і міські (м. Київ і Севастополь)	11,5	6,9	12,2	17,0	12,1	12,8	11,1	11,1	10,2
– міські міст республіканського і обласного підпорядкування	15,5	15,2	12,5	17,2	6,9	14,2	15,4	15,1	15,3
– районні	7,7	5,4	6,9	10,9	5,9	10,4	11,7	12,2	9,5
– міст районного підпорядкування	0,7	0,7	0,8	0,8	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6
– селищ	0,7	0,6	0,6	0,7	0,3	0,7	0,7	0,7	0,6
– сіл	1,7	1,5	1,5	1,6	0,9	1,6	1,6	1,7	1,7

Джерело: Статистичні збірники Міністерства фінансів України “Бюджет України” (за відповідні роки).

Основою дохідної бази бюджету є податки. Податкова система держави виступає своєрідним містком між мікро- і макроекономікою і суттєво впливає як на економічний розвиток, так і на функціонування фінансової системи у цілому. Її формування у кожній країні – надзвичайно складний процес, який має ґрунтуватися на наукових засадах системності, встановлення визначальної бази і вихідних принципів. Системний підхід означає, що мають реалізовуватись обидві функції податків: з фіскального боку податкова система повинна забезпечити гарантоване і стабільне надходження доходів у бюджет, а з регулювального – створювати передумови для впливу на всі сторони соціально-економічного розвитку суспільства. Об’єктивною необхідністю при формуванні податкової системи є встановлення її визначальної бази. Абсолютно очевидно, що такою базою є система та обсяги державних видатків, які, у свою чергу, визначаються функціями держави, закріпленими у Конституції тієї чи іншої країни. Важливою складовою наукового підходу до формування податкової системи є встановлення її вихідних принципів, які слід розглядати за трьома напрямками: принципи формування податкової системи (фундаментальні домінанти стосовно встановлення кожного податку окремо та їх сукупності); принципи оподаткування (засади справляння податків державою); принципи податкової політики (основи діяльності держави у сфері встановлення та справляння податків).

Податкові системи в провідних країнах світу постійно розвиваються та еволюціонують. Причому в останні п’ятдесят років це відбувається не на основі впровадження нових податків, а шляхом оптимізації податкових ставок, удосконалення механізмів оподаткування та врівноваження структури податкової системи. Наразі чітко визначилися шість основних податків, що домінують у податкових системах: індивідуальний та корпоративний прибуткові податки, універсальні й специфічні акцизи, внески на соціальне страхування, податки на власність.

Податкова система України за період незалежності розвивається у руслі загальносвітових тенденцій і за своєю структурою на даний час не має суттєвих відмінностей від податкових систем розвинених країн світу. Наразі податкове навантаження розподілено досить рівномірно, а питома вага основних податків близька до середніх показників по країнах ОЕСР. При цьому постає питання, чому, незважаючи на те, що сформована в Україні податкова система загалом відповідає світовим стандартам, її фіскальна достатність та регулювальні властивості поки що обмежені? На нашу думку, відповідь на це питання очевидна, адже податкова система кожної країни не є простим набором окремих податків, а відбиває її специфічні особливості у різних сферах суспільного розвитку, насамперед економічне середовище. Економіка України поки що не досягла рівня розвитку, що відповідає сучасним формам оподаткування, передусім податкам на додану вартість та на прибуток підприємств. Відповідно, усі намагання удосконалити порядок їх адміністрування, обчислення та сплати не давали і навряд чи можуть дати найближчим часом належний ефект.

Наразі у сфері оподаткування необхідні системні заходи з позицій фінансової стратегії економічного зростання. Потрібне не стільки зниження рівня оподаткування – він і так невисокий, скільки пільговий режим оподаткування стосовно інвестиційної діяльності та створення додаткових робочих місць. При цьому доцільно запровадити прогресивну шкалу ставок з податку на прибуток підприємств за схемою їх зниження для малого і середнього бізнесу. Також, ураховуючи те, що в постперехідний період рівень диференціації доходів громадян в Україні досить високий, нау-

ково обґрунтованим і виправданим було б використання в оподаткуванні доходів громадян прогресивної шкали ставок. Однак її побудова має здійснюватись, як і з податку на прибуток, не від низьких доходів до високих, а навпаки. Водночас повне звільнення фізичних осіб від оподаткування, на нашу думку, не виправдане, оскільки кожний громадянин користується суспільними благами і має брати посильну участь у їх фінансуванні. Проблеми зі справлянням ПДВ роблять актуальним питання про його реформування чи заміну іншим податком. З огляду на політичний курс нашої держави на євроінтеграцію ми не підтримуємо пропозиції ряду вчених, політиків й урядовців щодо запровадження більш простої форми універсальних акцизів – податку з продажу чи з обороту.

Розділ 5 **“Реструктуризація фінансової системи України у період ринкової трансформації економіки”** присвячено дослідженню характеру та напрямів структурних зрушень у фінансовій системі, що обумовлювалися ринковими реформами та розбудовою державності.

Ринкова трансформація економіки України, що почалася з 90-х років минулого століття, потребувала відповідної реструктуризації фінансової системи. Її напрямками були: зміна складу фінансової системи; поступове вдосконалення структурних співвідношень між окремими сферами і ланками фінансової системи; докорінна перебудова системи фінансового забезпечення підприємницьких структур; формування фінансового ринку та забезпечення збалансованого розвитку всіх його сегментів; реструктуризація системи державних фінансів на основі зміни пропорцій між суспільним та індивідуальним споживанням, структурних співвідношень у державних доходах і видатках; удосконалення форм і методів фінансової діяльності суб’єктів підприємництва та держави; створення дієздатної та надійної системи фінансових органів та інституцій, забезпечивши оптимальний розподіл функцій і повноважень між ними.

Проведений у дисертації аналіз засвідчує, що невирішених проблем у розвитку фінансової системи України ще досить багато. Їх доцільно поділити на дві групи. Першу складають проблеми системного характеру, а другу – сегментарного порядку. До проблем системного характеру насамперед слід віднести глобальну – обмеженість ресурсного потенціалу національної економіки і фінансової системи. Вирішення завдання його нарощування неможливе без розв’язання другої системної проблеми – диспропорції у розвитку окремих ланок фінансового ринку: банківського сектору і ринку цінних паперів. Нинішня закритість останнього породжує, як видно з проведеного дослідження, безліч проблем. Це і нерозвиненість сегментарної конкуренції на фінансовому ринку, і обмежений доступ до ресурсів, і проблеми з інвестуванням коштів, і відсутність механізмів стримувань та противаг у збалансуванні економічних інтересів. Третьою системною проблемою, яка поки що не вирішена у процесі реструктуризації фінансової системи і яка тісно пов’язана із попередньою, є зведена практично нанівець роль фондових бірж, без яких повноцінно не можуть функціонувати ні інші сфери та ланки фінансової системи, ні вона у цілому. Нарешті, четверта системна проблема, яка вкрай важлива для забезпечення підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, – диспропорції в розміщенні фінансових ресурсів у суб’єктів господарювання і в банківській системі.

До проблем розвитку окремих сфер і ланок, що мають вагоме значення для збалансованого розвитку усієї фінансової системи і які до кінця не вирішені у процесі фінансової реструктуризації, належать: – по-перше, “замороження” значної частини власних фінансових ресурсів підприємств у складі кредиторської і дебіторської заборгованості; – по-друге, невідповідність постійного підвищення питомої ваги видатків на соціальні потреби суті ринкової економіки, в якій основою забезпечення добробуту має бути не державна соціальна допомога і підтримка, а належний рівень оплати праці; – по-третє, посилення централізації бюджетних коштів у центральному бюджеті та формування “зрівнялівки” у їх розподілі.

Необхідність вирішення охарактеризованих проблем визначає завдання і напрями структурно-інтегрованої фінансової політики на даному етапі розвитку суспільства. Насамперед потрібно розробити фінансову стратегію України, яка має встановити пріоритетність окремих джерел забезпечення потреб прискореного економічного розвитку. Наріжним орієнтиром фінансової стратегії нашої держави на найближчу перспективу має стати всебічне сприяння розвитку національного капіталу. Другою важливою складовою фінансової стратегії України має бути оптимізація пропо-

рцій між індивідуальним та суспільним споживанням. Вважаємо, що в центр фінансової стратегії держави слід поставити не державну соціальну підтримку населення, а політику доходів і зайнятості. Необхідно всіляко сприяти персоніфікації виробленого ВВП на основі актуалізації політики доходів. При цьому, з одного боку, забезпечити потрібний рівень економічного зростання можна тільки на основі реальних стимулів, якими насамперед є доходи юридичних і фізичних осіб, а з іншого – саме підвищення рівня добробуту народу, що забезпечується через зростання доходів, є метою соціально-економічного розвитку.

Головним завданням у сфері бюджетної політики з позицій фінансової стратегії економічного зростання має стати її переорієнтування на економічні потреби. При цьому слід наголосити на тому, що подібний підхід ніякого протиріччя із соціальною політикою не має, навпаки, реальність соціальних гарантій може бути забезпечена тільки за умови сталого зростання ВВП. Тому сприяння розвитку економіки є набагато реальнішою і більш наповненою соціальною спрямованістю бюджету, ніж нинішня декларативність, що не підкріплена достатнім рівнем фінансування. Вирішення стратегічних завдань збільшення обсягів державних інвестицій в економіку обов'язково передбачає визначення їхніх джерел та розроблення механізмів, які забезпечили б їх ефективність. Ураховуючи те, що бездефіцитне фінансування економічних потреб на практиці є нереальним з метою гарантування цільового й ефективного використання коштів дефіцитного фінансування необхідно забезпечити чітку юридичну визначеність у використанні таких коштів. Це можливо лише за умови формування двох відокремлених один від одного бюджетів – поточного і розвитку. Поточний бюджет має бути бездефіцитним і забезпечуватися за рахунок податкових надходжень, а бюджет розвитку буде формуватися як за рахунок податків, так і державних позик, а за необхідності також на емісійній основі. Кошти цього бюджету мають направлятися винятково на фінансування інвестиційних проектів (як на будівництво нових об'єктів, так і на розширення, реконструкцію і модернізацію діючих підприємств).

Дослідження проблематики розбудови фінансової системи України пов'язане також з визначенням впливу на її розвиток і реструктуризацію процесів глобалізації світової економіки та фінансової інтеграції, а також взаємодії у цьому контексті з міжнародними фінансовими інституціями. Світова глобалізація є об'єктивним і закономірним явищем, незалежно від того, як її сприймають окремі країни, ті чи інші політичні сили й верстви населення. У процесі реструктуризації фінансової системи відбувалася поступова її інтеграція у світове фінансове середовище. При цьому вагомим чинником у сприянні розвитку національної фінансової системи та її інтеграції в міжнародний фінансовий простір відіграла співпраця України з міжнародними фінансовими інституціями. Фінансові взаємовідносини нашої держави з МВФ були найбільш тісними в період економічної кризи та макроекономічної стабілізації. У сукупності з іншими стабілізаційними заходами фінансова допомога з боку МВФ сприяла приборканню з 1997 р. інфляції.

У структурі фінансових взаємовідносини України з МБРР домінують системні позики – до 90% від усієї суми наданих кредитів, які спрямовувалися в бюджет, що передбачалося умовами їх виділення, і фактично були одним з джерел фінансування бюджетного дефіциту. Виходячи з цього їх оцінка має досить двозначний характер. З позицій обумовленого цільового призначення можна стверджувати, що їх ефективність була явно недостатньою – проблеми з реструктуризацією тієї ж вугільної промисловості залишаються невирішеними й досі. З позицій же вирішення проблем з неінфляційним фінансуванням бюджетного дефіциту є всі підстави визнати ці кредити вагомим чинником макроекономічної стабілізації. Оскільки на даний час ситуація в економіці та фінансах змінилася, то необхідно внести відповідні корективи й у взаємовідносини з МБРР. Виходячи з того, що його системні позики можуть стати важливим джерелом фінансування потреб розвитку економіки, вважаємо за доцільне спрямовувати їх у бюджет розвитку. В умовах обмеженості фінансових ресурсів це рішення буде і виправданим, і доцільним, оскільки такий порядок унеможливить їх звичайне “проїдання” та сформує правове поле спрямування коштів на забезпечення сталого економічного зростання.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення важливої наукової проблеми – формування потужної й ефективної фінансової системи та оптимізації її структурної будови з метою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. Поглиблені теоретичні підходи до визначення засад функціонування фінансової системи, запропонована систематизація інструментів реалізації фінансової політики виходячи з характеру дії методів фінансового впливу на розвиток суспільства. Визначено системні механізми узгодження та урівноваження інтересів держави, підприємницьких структур і громадян. На основі аналізу реструктуризаційних процесів у національній фінансовій системі визначені завдання і напрями структурно-інтегрованої фінансової політики у постперехідний період.

Головні науково-теоретичні та практичні результати дисертації полягають у такому:

1. Доведено, що фінанси являють собою важливу складову інституціональної структури суспільства, призначення якої полягає у грошовому забезпеченні потреб суспільного виробництва та функцій держави. Практична реалізація суспільного призначення фінансів здійснюється через фінансову систему, яка розглядається у двох зрізах. За сутнісним наповненням вона являє собою сукупність сфер і ланок, які різняться формами фінансових відносин. У цьому контексті фінансова система є об'єктивним явищем, що відображає внутрішній склад фінансів. На мікрорівні національна фінансова система включає фінанси суб'єктів підприємництва, а на макрорівні – державні фінанси, страхування, фінансовий ринок. За інституціональною будовою, на яку суттєво можуть впливати суб'єктивні чинники, фінансова система охоплює сукупність фінансових органів та інституцій. Основне призначення фінансової системи і за сутнісним наповненням, і за інституційною будовою полягає у мобілізації та розміщенні іманентно обмежених ресурсів між конкуруючими напрямками їх використання

2. Функціонування фінансової системи є надзвичайно складним, багатогранним, динамічним і суперечливим явищем, оскільки у фінансах діалектично поєднуються узгодженість та суперечливість інтересів окремих суб'єктів. Водночас, якщо узгодженість має певною мірою для кожного з них абстрактний характер, то фінансові протиріччя є повсякденними й суттєво впливають на дії кожної фізичної та юридичної особи й державних структур. Узгодження фінансових протиріч засновується на використанні сукупності правових, адміністративних та економічних важелів. В основі збалансованого розвитку фінансової системи лежить систематизоване фінансове право, а дотримання вимог закону забезпечують органи фінансового контролю. Однак ефективність контролю досягається лише тоді, коли він доповнює внутрішню саморегулювну дію ринкових механізмів. Порушувати чи обходити фінансові закони має бути не стільки неприпустимо, скільки не вигідно, і не тому, що за це передбачено суворе покарання, у тому числі й фінансове, а тому, що це насамперед суперечить інтересам конкретного суб'єкта.

3. Завдання фінансової системи обумовлюються функціями фінансів. У контексті реалізації *відтворювальної* функції фінансів вона забезпечує: а) мобілізацію та оптимальне розміщення фінансових ресурсів; б) способи переміщення фінансових ресурсів у часі і просторі; в) забезпечення ліквідності та управління ризиками; г) формування інформаційної підтримки. З метою реалізації *розподільної* функції фінансів на фінансову систему покладаються такі завдання: а) алокація ресурсів між приватним і державним секторами; б) забезпечення справедливого розподілу доходів у суспільстві; в) здійснення перерозподілу доходів з метою усунення дисбалансів, викликаних недоліками ринкових механізмів; г) формування системи форм і методів, інструментів та важелів фінансового впливу на темпи й пропорції соціально-економічного розвитку. Забезпечення виконання *контрольної* функції досягається шляхом: а) формування інформаційної бази; б) створення відповідної сукупності органів фінансового контролю.

4. Засади розбудови і функціонування фінансової системи визначаються насамперед типом фінансової моделі суспільства, яка обумовлюється моделлю розвитку економіки країни, виходячи з її економічної доктрини. Наразі українській державі вкрай важливо визначитися зі стратегічною метою: яку модель – американську, західноєвропейську чи скандинавську вона бере за основу розвитку суспільства? На нашу думку, найбільш прийнятною для фінансової системи нашої держави є західноєвропейська модель. Фактично вона і формується в Україні, однак відбувається це спонтанно. Необхідно надати цьому процесу цілеспрямованого характеру. По-перше, дана модель хоча

б відносно відповідає фінансовій ситуації в Україні: з одного боку, досить багато людей потребує фінансової підтримки від держави, з іншого – усіх забезпечити немає можливості. Тому поряд з державною соціальною сферою прискорено розвиваються і комерційні засади функціонування освіти, медицини, культури. По-друге, ця модель забезпечує як достатні соціальні гарантії, так і належну стимуляцію до продуктивної діяльності, що вкрай важливо для нашої країни; по-третє, Україна заявила про свій намір вступити до Європейського Союзу, а в переважній більшості його країн і в середньому по ЄС податкове одержавлення ВВП становить близько 40%. Упроваджуючи європейські політичні, гуманітарні, культурні та інші стандарти, нашої державі потрібно дотримуватися і фінансових орієнтирів євроінтеграції.

5. Важливим елементом забезпечення функціонування економіки виступають фінансові ресурси. У фінансовій теорії та практиці поки що переважає їх розширене трактування як суми коштів, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта. З позицій фінансової теорії це веде до термінологічної плутанини, за якої неможливо чітко визначити відмінності між такими поняттями, як “доходи”, “грошові надходження”, “грошові кошти” і “грошові фонди”. З позицій фінансової практики таке розмите трактування фінансових ресурсів досить часто веде до так званого “проїдання” капіталу, тобто його використання як звичайних доходів. З проведеного дослідження сутності фінансів та механізму функціонування фінансової системи видно, що фінансові ресурси являють собою суму коштів, які забезпечують процес суспільного виробництва. Їм властиві певні ознаки, які дозволяють чітко відрізнити їх від інших споріднених фінансових явищ. Перша – їх призначення та характер використання: фінансове забезпечення на основі кругообігу потреб відтворення виробництва, причому як простого, так і розширеного. Друга – фінансові ресурси можуть бути об'єктом купівлі-продажу. Для забезпечення надійного управління фінансовою системою необхідна точна оцінка її потенціалу. Пропонується для цього використовувати три показники, що характеризують обсяги фінансових ресурсів: бруто-ресурси (відбиває їх оборот і включає загальну суму ресурсів, які використовуються всіма суб'єктами підприємництва, що входять до нефінансового сектору економіки); нетто-ресурси (висхідний обсяг реально наявних у суспільстві ресурсів); продуктивні ресурси (та їх сума, що може використовуватись виробниками товарів та послуг у їх продуктивній діяльності).

6. Провідну роль у забезпеченні потреб економіки у фінансових ресурсах відіграє фінансовий ринок, формування якого в Україні почалося в перехідний період. Більш успішно цей процес проходив у банківській сфері, яка розвивається досить стабільно. Однак, незважаючи на ці позитивні тенденції, ресурсний потенціал банківської системи залишається досить обмеженим – близько 24–25 млрд євро. Саме це, а також високі ризики, що властиві українській економіці, обумовлюють високий рівень процентних ставок за кредитами. Ринок цінних паперів України за кількісними параметрами – обсягами емісії акцій, корпоративних і державних облігацій, ощадних сертифікатів тощо та за обсягами торгів на первинному і вторинному ринках – теж розвивається прискореними темпами. Але проблемою цього сегменту фінансового ринку є його закритість, що видно із яскраво вираженої диспропорції в організації торгівлі – 97% складає неорганізований ринок. На фондовій біржі, які є одними з ключових інституцій фінансової системи ринкового типу, припадає менше 1% обсягів торгів. З метою усунення диспропорцій на фінансовому ринку необхідно, по-перше, реорганізувати закриті акціонерні товариства у відкриті, і, по-друге, встановити мінімальні обсяги виставлення їх цінних паперів на відкриті торги на фондових біржах. Хоча це певною мірою адміністративне обмеження, воно вкрай необхідне для усунення диспропорцій у розвитку ринку цінних паперів.

7. Значну роль у забезпеченні ефективності функціонування фінансової системи відіграє бюджет держави, через який відбувається перерозподіл вартості ВВП у суспільстві. Подальший розвиток бюджетної системи України має ґрунтуватися на засадах розвитку автономності бюджетів і бюджетного федералізму. Нині практично єдиним реальним принципом її побудови і функціонування, передбаченим Бюджетним кодексом, є принцип єдності. Саме домінування цього принципу призвело до формування механізмів бюджетного регулювання, заснованого на дотаціях вирівнювання. За такого механізму в органів місцевого самоврядування зникають будь-які стимули до раціонального фінансового господарювання: “зайві” доходи будуть вилучені, нестача доходів буде

компенсована у вигляді дотації вирівнювання. Якщо тактично подібне бюджетне вирівнювання в Україні може бути виправдане, то стратегічно воно безглузде. Оскільки використання дотацій вирівнювання обумовлене нерівноцінністю доходної бази місцевих бюджетів, то з метою усунення диспропорцій необхідно розробити програму горизонтального фінансового вирівнювання (вирівнювання фінансових потенціалів окремих регіонів та населених пунктів). Основним його інструментом мають стати державні цільові субсидії й субвенції на розвиток економіки та фінансового сектору регіонів з метою вирівнювання їх фінансової бази. Подібна програма має бути розрахована на 10–15 років. Необхідно також розробити механізми вертикального фінансового вирівнювання, оскільки нинішні пропорції розподілу доходів між державним і місцевими бюджетами та між окремими рівнями місцевих бюджетів підривають основу місцевого самоврядування.

8. Податкова система України за роки незалежності розвивається у руслі загальносвітових тенденцій і за своїм складом та структурою на даний час не має суттєвих відмінностей від податкових систем розвинених країн світу. Однак її фіскальна достатність та регулювальні властивості поки що суттєво обмежені, що обумовлюється насамперед невідповідністю запроваджених сучасних видів податків рівню розвитку економіки нашої країни. Крім того, досить часто форма оподаткування, що визначена діючим в нашій державі законодавством, не відповідає економічному змісту, що закладений у сутність того чи іншого податку. Так, податок на прибуток підприємств, що справляється з юридичних осіб, за своїм походженням в Україні має абсолютно іншу основу, ніж податок на прибуток корпорацій у країнах із розвинутою ринковою економікою. Не маючи природних обмежень, пов'язаних із необхідністю залучення фінансових ресурсів на фондовому ринку, платники податку мінімізують прибуток з метою уникнення оподаткування. Виходячи з цього в нинішніх умовах доцільніше на певний час повернутися в облік до більш чіткого визначення доходів і жорсткішого регламентування витрат.

Запровадження в Україні пропорційної ставки з податку на доходи фізичних осіб навряд чи науково обґрунтоване й виправдане. За суттєвої диференціації доходів доцільним є використання прогресивної шкали ставок. Її побудова має здійснюватись не від низьких доходів до високих, а навпаки. Пропонується для високих доходів громадян установа ставки податку на їхні доходи або на рівні діючої ставки податку на прибуток, або на 5 процентних пунктів нижчий, тобто в розмірі 20-25%. Для осіб із середніми доходами і ставки мають бути на середньому рівні – біля 15%. Стосовно ж осіб з низькими доходами необхідно встановити пільгові ставки 5 і 10%.

Проблеми справляння податку на додану вартість в Україні полягають в тому, що він є неадекватним рівню розвитку економіки нашої держави. Його використання в умовах економічної нестабільності породило багато проблем, пов'язаних зі збільшенням податкового навантаження на підприємства, а механізм розрахунків веде до “вимивання” їхніх оборотних коштів. Водночас, на нашу думку, відмовлятися від ПДВ навряд чи доцільно – проблема не у його суті, а у використуваних формах. Відповідно, головна увага має бути зосереджена, з одного боку, на вдосконаленні механізму оподаткування, а з іншого – на поліпшенні ситуації в економіці.

9. Ринкова трансформація економіки України обумовила необхідність здійснення реструктуризації фінансової системи. У результаті проведених реформ відбулася глибока й докорінна перебудова фінансової системи. За складом, засадами функціонування та інституціональним забезпеченням вона цілком відповідає умовам ринкової економіки. Поступово удосконалюються структурні співвідношення у її розвитку. Але, як показав проведений аналіз, проблем у розвитку фінансової системи України ще досить багато і вони потребують суттєвих змін у фінансовій політиці. При цьому якщо до недавнього часу головним завданням було пом'якшення наслідків глобальної економічної кризи та вихід з неї, то віднині домінантою фінансової стратегії стає надійне забезпечення реалізації політики економічного зростання. Основою основ цієї стратегії є забезпеченість підприємницьких структур і держави достатніми фінансовими ресурсами і створення передумов для їх раціонального та ефективного використання. Ключовими проблемами у забезпеченні економічного зростання фінансовими ресурсами є встановлення оптимального співвідношення за двома параметрами. По-перше, між внутрішніми і зовнішніми джерелами формування цих ресурсів. По-друге, між фінансовою централізацією та децентралізацією і, відповідно, між суспільним та індивідуальним споживанням.

10. Вихідною складовою фінансової стратегії України має стати сприяння формуванню і нарощуванню національного капіталу. Засоби, що можуть і повинні використовуватись для реалізації цієї стратегічної мети, лежать насамперед у сфері фіскальної та грошово-кредитної політики. Стратегічним завданням у сфері фіскальної політики є реструктуризація податкового навантаження на основі змін у структурі податкової системи України. До цього часу основними платниками податків та обов'язкових платежів є підприємства. За таких умов усі намагання знизити рівень оподаткування підприємств призводять до виникнення протиріч між податковою і бюджетною політикою. Неможливо одночасно знижувати рівень оподаткування підприємств і намагатись забезпечити хоча б мінімум соціальних видатків. Монетарну політику слід активізувати в напрямі сприяння зниженню вартості грошей з метою забезпечення реального доступу до кредитних ресурсів переважній більшості суб'єктів підприємницької діяльності.

11. Нинішній бюджетній політиці України притаманний переважно пасивний характер – вона спрямована більшою мірою не на протидію негативним явищам і тенденціям, а на ліквідацію їх наслідків. Перешкодою на шляху активізації ролі бюджету є те, що в ньому й досі залишаються елементи фінансової моделі адміністративної економіки. На нашу думку, в центр фінансової стратегії держави слід поставити не державну соціальну підтримку населення, а політику доходів і зайнятості, яка має стати ключовим елементом фінансової стратегії України. Головним же завданням у сфері бюджетної політики з позицій фінансової стратегії економічного зростання повинно стати її переорієнтування на економічні потреби. Подібний підхід ніякого протиріччя із соціальною політикою не має, навпаки, реальність соціальних гарантій може бути забезпечена тільки за умови ліквідації наслідків економічної кризи. Тому сприяння розвитку економіки є набагато реальнішою і більш наповненою соціальною спрямованістю бюджету, ніж нинішня декларативність, що не підкріплена достатнім рівнем фінансування. З метою сприяння реалізації даної стратегії необхідне формування двох відособлених один від одного бюджетів – поточного і розвитку. Поточний бюджет має бути бездефіцитним і забезпечуватися за рахунок податкових надходжень, що сформує надійну і стабільну основу його виконання. Бюджет розвитку буде формуватися як за рахунок податків, так і державних позик, а за необхідності також на емісійній основі. Кошти цього бюджету можуть направлятися винятково на фінансування інвестиційних проектів.

12. У процесі здійснення реструктуризації фінансової системи нашої держави відбувалася і її інтеграція у світове фінансове середовище на всіх напрямках. Вагому роль у цьому відіграла співпраця України з міжнародними фінансовими інституціями. Проведене дослідження засвідчує вагому роль фінансової допомоги МВФ та Світового банку в досягненні макроекономічної стабілізації в Україні. Співпраця з МВФ стала важливим чинником не тільки вирішення проблем у монетарній сфері – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а й була вкрай важливою з позицій проведення у трансформаційний період реструктуризації фінансової системи у цілому. У фінансових взаємовідносинах зі Світовим банком переважало отримання системних кредитів, які фактично виступали одним із джерел фінансування бюджетного дефіциту. Головною рисою співпраці з МВФ та Світовим банком була своєчасність наданої допомоги, що позитивно відбилася на процесах реструктуризації фінансової системи, а проблеми, що виникали, були більше пов'язані з неналежною ефективністю використання коштів українською стороною. Виходячи із завдань забезпечення економічного зростання в Україні, наразі доцільно більше зосередитися на фінансуванні інвестиційних проектів, спрямовуючи отримані від МБРР та ЄБРР кредити в бюджет розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в монографіях:

1. *Опарін В.* Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія – К.: КНЕУ, 2005. – 240с. – 15,6 др. арк.
2. *В.Федосов, В.Опарін, С.Львовичкін.* Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В.Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387с. – 21,65 др. арк., з яких автору належить 9,4 др. арк., у т.ч. розділи:

- 1.1. Завдання і напрями структурно-інтегрованої фінансової політики у перехідній економіці (у співавторстві з С.Льовочкіним, автору належить дослідження сутності, складових, типів та видів фінансової політики держави);
- 1.2. Сутність реструктуризаційних процесів у фінансовій системі України;
- 1.4. Засади фінансової стратегії і тактики в контексті економічного зростання (у співавторстві з В.Федосовим, автору належить оцінка результативності фінансової політики України та обґрунтування орієнтирів її фінансової стратегії);
- 2.1. Проблеми структурного розміщення фінансових ресурсів;
- 2.2. Фінансові реформи в реальному секторі економіки;
- 2.3. Оптимізація структури фінансового ринку в перехідній економіці;
- 2.4. Реформування та розвиток банківської системи;
- 3.1.1. Трансформація ролі бюджету у фінансовій та економічній системі;
- 3.1.4. Удосконалення бюджетного устрою і системи міжбюджетних взаємовідносин;
- 3.2.3. Проблеми вдосконалення механізмів оподаткування (у співавторстві з В.Федосовим, автору належить обґрунтування напрямів удосконалення справляння податків на прибуток підприємств, на доходи фізичних осіб та на додану вартість).

Статті у наукових фахових виданнях:

1. *Опарин В.М.* Структура и основы функционирования финансово-кредитного механизма // Финансы СССР. – 1991. – № 8. – С. 25-28. – 0,7 др. арк.
2. *Опарин В.* Фінансові складові переходу до ринкової економіки // Економіка України. – 1992. – № 8. – С. 83-86. – 0,6 др. арк.
3. *Савлук М., Опарин В.* Реформа фінансової та банківської систем при переході до ринку. Нормалізація грошового обігу // Економіка України. – 1992. – № 11. – С. 65-73. – 1,1 др. арк. (автору належить характеристика проблематики реформування фінансової системи та підвищення дієвості фінансових засобів впливу на темпи і пропорції соціально-економічного розвитку – 0,7 др. арк.)
4. *Опарин В.М., Сафонова Л.Д.* Сутність і складові бюджетного менеджменту // Фінанси України. – 1998. – № 2. – С. 60-66. – 0,6 др. арк. (автору належить визначення органів фінансової системи, відповідальних за реалізацію функцій бюджетного менеджменту – 0,4 др. арк.)
5. *Опарин В.М.* Фінансова система: теоретичні засади та практичні аспекти розбудови в Україні // Фінанси України. – 1998. – № 9. – С. 49-59. – 0,8 др. арк.
6. *Опарин В., Львовчкін С.* Реформування системи соціального страхування в Україні // Фінансові послуги. – 1999. – № 1-2 – С. 61-64 – 0,4 др. арк. (автору належить аналіз проблем діючої в Україні системи пенсійного страхування – 0,2 др. арк.)
7. *Опарин В.* Фінансові ресурси: проблеми визначення і розміщення // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 5. – С. 10-11. – 0,4 др. арк.
8. *Опарин В.М.* Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 126-133. – 0,6 др. арк.
9. *Львовчкін С., Опарин В., Федосов В.* Реформування фінансової моделі як основа макроекономічної стабілізації в Україні // Економіка України. – 2000. – № 10 – С. 22-26. – 0,7 др. арк. (автору належить оцінка рівня бюджетної централізації ВВП в Україні у контексті реформування її фінансової моделі – 0,3 др. арк.)
10. *Опарин В.М.* Структуризація фінансового ринку в перехідній економіці // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 8 / Відп. ред. С.Ф.Покропивний. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 243-250. – 0,5 др. арк.
11. *Опарин В., Дутчак Л.* Податкове навантаження на підприємницьку діяльність в Україні // Науковий вісник. Збірник наукових праць Академії державної податкової системи України. – № 3 (9) – Ірпінь: АДПСУ, 2000. – С. 74-79. – 0,5 др. арк. (автору належить визначення та класифікація складових податкового навантаження на підприємства – 0,3 др. арк.)

12. *Опарін В.М.* Методологічні основи теорії фінансів // Вчені записки: Науковий збірник. – Вип. 3 / Відп. ред. В.С.Савчук. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100-103. – 0,4 др. арк.
13. *Опарін В.* Фінансові ресурси та суспільний капітал // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 7. – С. 26-28. – 0,6 др. арк.
14. *Опарін В.М.* Фінанси – інституціональна структура суспільства // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 24-30. – 0,5 др. арк.
15. *Львовичкін С.В., Опарін В.М.* Зовнішнє запозичення як чинник економічного зростання. // Стратегія економічного розвитку України: Науковий збірник. – Вип. 5 / Відп. ред. О.П.Степанов. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 32-37. – 0,6 др. арк. (автору належить оцінка динаміки і структури зовнішніх державних запозичень України – 0,3 др. арк.).
16. *Опарін В.М.* Засади структурно-інтегрованої фінансової політики держави у перехідній економіці // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвідомчий науковий збірник. – Вип. 9 / Відп. ред. О.О.Беляєв. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 266-273. – 0,7 др. арк.
17. *Опарін В., Федосов В.* Концептуальні основи фінансової стратегії економічного зростання в Україні // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 10-20. – 1,2 др. арк. (автору належить обґрунтування прогнозних темпів зростання рівня ВВП на душу населення та аналіз фінансового потенціалу економіки України – 0,7 др. арк.)
18. *Львовичкін С., Опарін В., Федосов В.* Трансформація та розвиток фінансової системи України // Ринок цінних паперів. – 2003. – № 1-2. С.13-24 – 1,2 др. арк. (автору належить аналіз проблем нарощування ресурсного потенціалу реального та фінансового секторів економіки – 0,5 др. арк.)
19. *Fedosov V., Oparin V.* Der Finanzsektor der Ukraine – Reformergebnisse und Trends // Stuttgart: Sparkasse. – 2003. – № 5. – Р. 214-217. – 0,7 др. арк. (автору належить аналіз тенденцій розвитку банківської системи та фондового ринку в Україні – 0,4 др. арк.)
20. *Опарін В.М.* Теоретико-методологічні засади функціонування фінансової системи // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – № 12. Серія “Економічні науки”. – Луцьк, 2003. – С. 139-144. – 0,7 др. арк.
21. *Опарін В.М.* Оптимізація структури фінансової системи України у контексті реалізації соціальної політики держави // Наукові записки Острозької Академії. Серія “Економіка”. – Вип. 7, ч. 2. – Острог: Нац. ун-т “Острозька Академія”, 2005. – С. 80-86. – 0,6 др. арк.
22. *Опарін В.М.* Проблеми розвитку фінансової системи України у контексті демократичного механізму стримувань і противаг // Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць. – Вип. 5 / Відп. ред. А.М.Мороз. – К.: КНЕУ, 2005. – С. 132-138. – 0,6 др. арк.

Інші публікації:

1. *Опарін В.М.* Фінансові стимули у вищих закладах освіти // Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки: Збірник наукових праць. – Луцьк: Ред.-вид. від. Волин. ун-ту, 1997. – С. 410-411. – 0,1 др. арк.
2. *Опарін В.М.* Диспропорції розвитку фінансового сектора України та шляхи їх усунення // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Фінансово-кредитна система України: проблеми та шляхи їх вирішення”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 111-113. – 0,2 др. арк.
3. Финансово-кредитные методы повышения эффективности промышленного производства / *С.Я.Огородник, В.М.Федосов, В.М.Опарин и др.* / Под общ. ред. *С.Я.Огородника*. – К.: Техника, 1990. – 238 с. – 14,0 др. арк., з яких автору належить 4,6 др. арк., у т.ч. розділи: 1. Финансы и кредит в системе производственных отношений (у співавторстві з С.Я.Огородником та В.М.Федосовим, автору належить структуризація фінансово-кредитного механізму); 2. Взаимоотношения предприятий с бюджетом и их влияние на эффективность производства (у співавторстві з В.М.Федосовим, автору належить дослідження проблематики податку з обороту та платежів з прибутку в бюджет); 3. Внутренние финансовые ресурсы развития предприятий (у

- співавторстві з В.М.Федосовим, автору належить дослідження ролі прибутку в системі економічних методів впливу на ефективність виробництва та організації руху і використання внутрішніх фінансових ресурсів підприємств); 6.2. Совершенствование системы и структуры финансовых планов предприятия в новых условиях хозяйствования; 6.3. Методика планирования основных финансовых ресурсов предприятия и источников их образования.
4. Государственные финансы: Учеб. пособие / Под ред. В.М.Федосова, С.Я.Огородника. В.Н.Суторминой. – К.: Либідь, 1991. – 276 с. – 21,2 др.арк., з яких автору належить 2,2 др. арк., у т.ч. розділи: 7. Государственные доходы; 11.1. Финансовые формы государственного регулирования внутреннего рынка (у співавторстві з В.М.Федосовим і С.Я.Огородником, автору належить характеристика ролі бюджету і страхування в системі фінансового регулювання ринкової економіки).
 5. Податкова система України: Підручник / В.М.Федосов, В.М.Опарін, Г.О.П'ятаченко та ін.; за заг. ред. В.М.Федосова. К.: – Либідь, 1994. – 464 с. – 27,8 др. арк., з яких автору належить 3,2 др. арк., у т.ч. розділи: 1.1. Поняття і функції податків; 1.2. Елементи системи оподаткування; 1.3. Класифікація податків; 2. Податкова система і податкова політика; 4.2. Основи та організація податкової роботи.
 6. Основи ринкової економіки: Підручник / В.М.Петюх, А.В.Коровський, М.О.Ліфінцев та ін.; за ред. В.М.Петюха. – К.: Урожай, 1995. – 400 с. – 22,7 др. арк., з яких автору належить 1,2 др. арк., у т.ч. розділи: 5.6. Фінанси і кредит; 5.8. Податкова політика держави.
 7. Structure and financing of higher education in Russia, Ukraine and the EU / ed. P.Hare – London and Bristol, Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers, 1997. – 222 p. – розділ 6. Savchuk V., Luzik P., Gal I., Oparin V. Higher education in Ukraine: structure and financing. – 2,5 др. арк. (автору належить аналіз системи фінансування вищої освіти в Україні – 0,9 др. арк.)
 8. Savchuk V., Gerassimenko S., Oparin V., Luzik P. Training and research in Higher Education Institutions in Ukraine: Administrative and Financial Issues. – Edinburgh: Heriot-Watt University, 1997. – № 19. – 2,5 др. арк. (автору належить дослідження фінансового механізму забезпечення діяльності вищих закладів освіти в Україні – 0,7 др. арк.)
 9. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник.- 2-ге вид. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с. – 15,9 др. арк.
 10. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С.Стельмах та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с. – 71,4 др. арк.: Опарін В.М. статті: бюджетна система; бюджетний менеджмент; податковий менеджмент; державний борг внутрішній; фінансова система; фондовий ринок. – 0,6 др. арк.; Опарін В.М., Федосов В.М. статті: емісійний дохід; фінансова політика – 0,2, з яких автору належить 0,1 др. арк.
 11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. т. 3 / Редкол.: ... С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2002. – 952 с.: Опарін В.М. статті: фінанси; фінанси державні; фінанси місцеві; фінанси міжнародні – 2,1 др. арк.
 12. Бюджетна система: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В.М.Опарін, В.І.Малько, С.Я.Кондратюк, Г.Б.Коломієць. – К.: КНЕУ, 2002. – 336 с. – 26,65 др. арк., з яких автору належить 4,8 др. арк., у т.ч. розділи: 1. Типова програма нормативної навчальної дисципліни “Бюджетна система”; 1.1. Структурно-логічні схеми вивчення дисципліни.
 13. Бюджетний менеджмент: Підручник / В.Федосов, В.Опарін, Л. Сафонова та ін./ За заг. ред. В.Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с. – 56,4 др. арк., з яких автору належить 4,1 др. арк., у т.ч. розділи: Предмет і завдання курсу; 1. Сутність і роль бюджету; 2.1.1. Методи, принципи і джерела формування бюджету; 2.2.1. Класифікація видатків та форми бюджетного фінансування; 2.3.2. Джерела покриття бюджетного дефіциту; 3. Бюджетний устрій і бюджетна система України; 5.1. Організація, завдання і методи бюджетного планування (в співавторстві з В.К.Хлівним, автору належить характеристика тактичних завдань і методів бюджетного планування).

14. Податок на додану вартість в Україні: Навч. посіб. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 396 с. – 21,2 др. арк., з яких автору належить 1,5 др. арк. – *Розділ 5. Контроль за сплатою ПДВ (у співавторстві з О.М.Тимченко, автору належить характеристика організації контролю в податкових інспекціях).*

АНОТАЦІЯ

Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2006.

Досліджено сутність, засади структуризації і механізм функціонування фінансової системи, визначені фінансові протиріччя та системні засоби їх урівноваження. Систематизовано моделі фінансових відносин у суспільстві та інструментарій фінансового впливу на темпи і пропорції соціально-економічного розвитку.

Здійснено системний аналіз фінансового забезпечення функціонування мікроекономіки на основі оцінки фінансового потенціалу економіки та банківської системи України, уточнено поняття фінансових ресурсів та запропоновані показники, що характеризують їх обсяги. Визначено проблеми макроекономічного рівня фінансової системи – передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи та наукові засади формування і вдосконалення податкової системи України.

Досліджені реструктуризаційні процеси у фінансовій системі України у трансформаційний період та визначені завдання і напрями структурно-інтегрованої фінансової політики. Оцінено вплив на розвиток національної фінансової системи взаємовідносин з міжнародними фінансовими інституціями.

Ключові слова: фінансова система, фінансові протиріччя, фінансова модель, фінансові ресурси, фінансовий ринок, бюджет держави, податкова система, фінансова політика, фінансова стратегія.

АННОТАЦИЯ

Опарин В.М. Финансовая система Украины (теоретико-методологические аспекты). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.04.01 – Финансы, денежное обращение и кредит. Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана. Киев, 2006.

Исследованы теоретические основы формирования финансовой системы в контексте эволюции научной мысли относительно трактования сущности и состава финансов. Проанализированы подходы представителей различных научных школ к пониманию сущности и функций финансов – классиков экономической и финансовой науки, ученых дореволюционной России, теоретические воззрения советских ученых и современных ученых западных стран. Особое внимание уделено научной мысли в Украине и России в переходный к рыночной экономике период.

Изучены подходы к рассмотрению финансовой системы в отечественной и зарубежной литературе с позиций внутреннего содержания финансов (совокупность различных форм финансовых отношений) и организационного строения (совокупность финансовых органов и институций). Структуризацию национальной финансовой системы по содержательному наполнению предложено осуществлять по уровням экономической системы: микроуровень – финансы субъектов предпринимательства; макроуровень – государственные финансы (бюджет государства и целевые фонды), страхование, финансовый рынок. В составе международных финансов предложено выделять валютный рынок, финансы международных организаций, глобальные финансы.

Исследованы механизмы функционирования финансовой системы, основывающиеся на кругообороте финансовых ресурсов. Рассмотрены противоречия, которые возникают при функционировании финансовой системы между отдельными субъектами финансовых отношений в процессе обмена, распределения и перераспределения стоимости ВВП, а также способы их уравнивания, прежде всего на основе присущих демократическому обществу механизмов сдерживаний и противовесов. Оценено влияние на построение финансовой системы финансовой модели общества. Систематизирован инструментарий финансового воздействия на темпы и пропорции социально-экономического развития и определены основы его использования.

Рассмотрены проблемы финансового обеспечения функционирования микро-экономики в Украине. С целью определения финансового потенциала проанализированы подходы к пониманию финансовых ресурсов, их взаимосвязь с капиталом. Предложена методика их исчисления на основе показателей нетто-, брутто- и продуктивных финансовых ресурсов. Исследованы проблемы оптимального размещения финансовых ресурсов в реальном и финансовом секторах экономики, а также в отдельных сегментах финансового рынка. Произведена оценка финансового потенциала экономики Украины, определены основные проблемы в сфере ресурсного обеспечения потребностей стабильного экономического роста. Проанализированы конкурентные позиции банковской системы и фондового рынка страны и определены направления их развития.

Исследованы проблемы макроэкономического уровня финансовой системы Украины. Основное внимание уделено предпосылкам и факторам создания эффективной бюджетной системы. Утвержденные Бюджетным кодексом Украины принципы преимущественно относятся к организации бюджетного процесса, являясь по сути требованиями к нему. Преобладание принципа единства и идеология бюджетного регулирования на основе дотаций выравнивания привели к уравниловке и устранению стимулов у органов местного самоуправления к эффективной деятельности. Обоснована целесообразность перехода к принципу автономности бюджетов и развития основ бюджетного федерализма. Определены научные основы формирования налоговой системы, проведен анализ тенденций развития налоговой системы Украины. Оценены нынешние проблемы, связанные с применением современных форм налогообложения – налогов на добавленную стоимость и на прибыль предприятий, к которым украинская экономика пока не подготовлена. Обоснована необходимость возврата к прогрессивной шкале налога на доходы физических лиц, исходя из снижения уровня ставок к незначительным доходам.

Проведен комплексный анализ процессов реструктуризации финансовой системы Украины в период рыночной трансформации экономики и определены задачи структурно-интегрированной финансовой политики в условиях завершения рыночных преобразований. Доказана необходимость ориентации в решении задач наращивания финансового потенциала, как на всемерную поддержку накопления национального капитала, так и на иностранные инвестиции. Обосновано повышение роли бюджета в инвестиционном процессе на основе выделения бюджета развития. Особое внимание уделено политике доходов и занятости, которая должна стать основой социальной политики государства взамен недостаточно подкрепленной реальными ресурсами социальной направленности бюджета.

Оценено влияние на развитие национальной финансовой системы взаимоотношений с международными финансовыми институтами и определены направления их совершенствования.

Ключевые слова: финансовая система, финансовые противоречия, финансовая модель, финансовые ресурсы, финансовый рынок, бюджет государства, налоговая система, финансовая политика, финансовая стратегия.

SUMMARY

Oparin V.M. The financial system of Ukraine (theoretical and methodological aspects). – Manuscript.

The dissertation for a doctor's degree in economic science by the speciality 08.04.01 – Finance, Money circulation and Credit. Vadim Getman Kyiv National Economic University. Kyiv, 2006.

The essence, structuring principles and mechanism of financial system functioning have been researched. Financial contradictions and systematic means for their balancing are specified. Models of financial relations in society and the instruments of financial influence on the speed and proportions of social and economic development have been systematized.

The systematic analysis of financial safeguarding micro-economic functioning based on financial evaluation of economic potential and the banking system of Ukraine has been carried out. The concept of financial resources has been specified and the indices for characterizing their volumes have been suggested. The problems of the financial system on macro-economic level have been defined – the preconditions and factors for effective budgeting system development and scientific basis for establishing and improving the taxation system of Ukraine.

Restructuring process in the financial system of Ukraine in the transition period has been investigated, as well as the tasks and directions of structurally integrated financial policy have been defined. The influence of international financial institutions interrelations on the national financial system has been estimated.

Key words: financial system, financial contradictions, financial model, financial resources, financial market, budget of a state, taxation system, financial policy, financial strategy.